GEMEENTE BORN

Inhoudsopgave

1. Inleiding

2. Bodemgesteldheid

3. Grondgebruik
   - 3.1 Agrarisch
   - 3.2 Niet-agrarisch

4. Infrastructuur
   - 4.1 Wegen
   - 4.2 Waterlopen
   - 4.3 Spoorlijnen en tramlijnen

5. De gemeente Born
   - 5.1 Born
   - 5.2 Buchten
   - 5.3 Holtum
   - 5.4 Grevenbicht
   - 5.5 Obbicht

6. Conclusies

Literatuurlijst

Kaartmateriaal

1. Inleiding

1.1 Gemeente Born
p.a. Meester Speestraat 1
6127 EH Grevenbicht
Provincie Limburg
Inventarisatiegebied Midden-Limburg
Aantal inwoners: 13.684 (16-5-1988)
Oppervlakte: 23.67 km2 .
Onderdelen: Born, Buchten, Grevenbicht, Holtum, Obbicht, Papenhoven.

1.2 De gemeente Born, onderdeel uitmakend van het inventarisatiegebied Midden-Limburg, grenst aan de noord- en oostzijde aan de gemeente Susteren. Aan de westkant vormt de rivier de Maas de rijksgrens met België. De zuidelijke begrenzing wordt gevormd door de gemeenten Geleen, Sittard en Stein (Inventarisatiegebied Mijnstreek).
Rond 1850 omvatte de gemeente Born de kernen Born, Buchten, Holtum en Klein-Holtum, Graetheide, Hoogenberg, Hoensbroek en Illikhoven. Westelijk van Born lag de gemeente Grevenbicht met de kernen Grevenbicht en Opstay. Tussen de gemeenten Born en Grevenbicht was, met een uitloper in zuidelijke richting, de gemeente Obbicht-Papenhoven gesitueerd. Binnen deze gemeenten lagen de kernen Obbicht, Papenhoven en Nattenhoven.
In 1935 waren de gemeentegrenzen van de gemeente Born ongewijzigd ten opzichte van de situatie in 1850. De kernen Born, Buchten, Holtum en Graetheide behoorden tot de gemeente. De gemeentegrens van Grevenbicht, met Grevenbicht als enige kern, had evenmin wijzigingen ondergaan. Voor de gemeente Obbicht-Papenhoven gold hetzelfde. De kernen binnen deze gemeente waren in 1935 Obbicht, Papenhoven en Nattenhoven.
In het jaar 1982 kwam een einde aan het bestaan van Grevenbicht en Obbicht-Pappenhoven als zelfstandige gemeenten. Sindsdien maken deze dorpen deel uit van de gemeente Born.

2. Bodemgesteldheid

2.1 Eén van de belangrijkste elementen binnen de huidige gemeente Born is de rivier de Maas. De gemeente is gelegen aan de oostelijke zijde van deze rivier, waar zich een zwak golvend terrassenlandschap heeft ontplooid. De kernen binnen de gemeente Born zijn overwegend gesitueerd op het middenterras. In het middenterras is het laagterras ontstaan, dat de dalbodem van de Maas vormt. De afzettingen van het laagterras zijn bedekt met alluviale rivierklei. Buiten de oevers van de Maas en van de overige riviertjes en beken, die binnen de gemeente Born stromen, is de bodem voornamelijk bedekt met vruchtbare löss.
De aanwezigheid van deze bodemsoort geeft aan dat de gemeente Born deel uitmaakt van een overgangsgebied tussen Zuid- en Midden-Limburg.

Een opmerkelijk element binnen de huidige gemeente Born is de natte zône oostelijk van de kernen Buchten en Holtum. Hier werden nog in het begin van de twintigste eeuw heide-en broekgebieden, zoals de Holtumerheide, ontgonnen.

2.2 De gemeente Born heeft, via enkele riviertjes en beken, een natuurlijke afwatering op de rivier de Maas. Meer aandacht aan deze waterlopen zal worden besteed in het hoofdstuk dat de ontwikkeling van de infrastructuur behandelt.

3. Grondgebruik

3.1 Agrarisch

Wat het bodemgebruik betreft kan de gemeente Born in twee delen gesplitst worden. Langs de oever van de Maas, dat wil zeggen langs de westelijke grens van de gemeente, bestaat de bodem uit vochtige rivierklei. Deze smalle strook grond is gelegen in het winterbed van de Maas en wordt derhalve regelmatig geteisterd door overstromingen. Dientengevolge is dit deel van de bodem minder geschikt voor gebruik als bouwland.
Van oudsher werd de strook langs de Maasoever dan ook hoofdzakelijk gebruikt als grasland. Deze functie had zelfs haar invloed op de naamgeving van het gebied. Op een topografische kaart, die rond 1935 vervaardigd werd, wordt een stuk grasland, gelegen in een bocht van de Maas, aangeduid als "Koeweide".
Parallel aan de Maas worden de weilanden doorsneden, dan wel begrensd, door de Kingbeek, die tussen Illikhoven (gemeente Susteren) en Papenhoven door een oude Maasmeander stroomt. Op een kaartje uit 1867 wordt derhalve als naam voor het noordelijk deel van de Kingbeek "Oude Maas" vermeld.
De löss, die grotendeels de bodem van de rest van de gemeente Born bedekt, werd voornamelijk gebruikt als bouwgrond. De verhouding bouwgrond-weiland was rond 1850 ongeveer 68%-21%. Op de akkers werd onder meer rogge, gerst, haver, boekweit, aardappelen, rapen, knollen, ramenassen, bieten, klaver, koolzaad, raapzaad en vlas verbouwd. Daarnaast kon men op de lössgrond in de nabijheid van de dorpen boomgaarden aantreffen.
Samenvattend kan gesteld worden dat in de periode 1850-1940 in de huidige gemeente Born de agrarische activiteiten vooral gericht waren op de gemengde akkerbouw en de rundveehouderij. De kernen Grevenbicht, Papenhoven en Obbicht waren, als gevolg van hun ligging aan de Maasoever, overwegend omringd door weidegebied. Daarnaast kan worden opgemerkt dat tussen 1850 en 1879 in en rond de kernen Born, Grevenbicht en Obbicht-Papenhoven de varkensteelt toenam.
In dezelfde periode bedroeg de oppervlakte woeste grond en bossen nog slechts 11%. Een belangrijk bosgebied, gelegen in de directe omgeving van de gemeente Born, was het Limbrichter Bos, zuidoostelijk van de kern Born.
Ondanks de geringe hoeveelheid woeste grond wist Born tussen 1847 en 1870 een aanwinst aan bouwland te boeken door de ontginning van die woeste gronden en de schaapsweiden. Door deze ontwikkeling, namelijk de toenemende ontginningen, liep de schapenteelt sedert het midden van de jaren 1860 terug.

Gedurende de gehele periode 1850-1940 was en bleef de gemeente Born overwegend een agrarische gemeenschap. Pas na 1945 vond de overgang naar industriegemeente plaats.

Overigens dient opgemerkt te worden dat het grootste deel van het grondgebied van de huidige gemeente Born na 1945 deel heeft uitgemaakt van de ruilverkaveling met de naam "Land van Swentibold". De structuur van het oude cultuurlandschap ging hierdoor grotendeels verloren.De percelering veranderde onherkenbaar, de randbegroeiingen verdwenen grotendeels en er

traden sterke veranderingen op in het wegenstelsel.

3.2 Niet-agrarisch

Delfstoffen

In het laatste kwart van de negentiende eeuw werd een begin gemaakt met het opbaggeren van grind uit de Maas. Dit gebeurde ook binnen de gemeente Born. Het grind werd voornamelijk gebruikt als materiaal voor de wegverharding. In de jaren 1940 kwam een eind aan deze activiteiten.

4. Infrastructuur

4.1 Wegen

Wat betreft de ontwikkeling van de infrastructuur kan onderscheid gemaakt worden tussen de gemeente Born ten westen en ten oosten van het Julianakanaal.
Binnen het gebied ten westen van het Julianakanaal, waarin de kernen Grevenbicht, Papenhoven en Obbicht gesitueerd zijn, waren rond 1850 de dorpen slechts via interlokale wegen met elkaar verbonden. Wegen van provinciaal en regionaal belang ontbraken. De belangrijkste verbindingen waren de verharde wegen vanuit Grevenbicht naar Obbicht en vervolgens in zuidelijke richting naar Berg en Urmond (gemeente Stein) en de aftakkingen van deze weg, die leidden naar Born, Grevenbicht en Buchten. Het wegennet in het deel van de gemeente Born, gelegen ten oosten van het kanaal was niet veel beter. Ook hier bestond de infrastructuur rond 1850 slechts uit een net van onverharde lokale en interlokale wegen. Wel had men in dit deel van de gemeente, via de interlokale wegen, aansluiting op de provinciale weg Roermond-Maastricht.

In de periode 1850-1940 waren de veranderingen en verbeteringen in het wegennet relatief gering. Een aantal wegen tussen de dorpen werden verhard en verbreed. Structurele veranderingen bleven echter achterwege.
Westelijk van het Julianakanaal veranderde het wegennet vrijwel niet. Belangrijke nieuwe wegen werden niet aangelegd. Oostelijk van het kanaal bleven veranderingen eveneens vrijwel geheel uit. Wel bracht de aanleg van het Julianakanaal enige ontwikkelingen met zich mee. Daarop zal onder punt 4.2 nader worden ingegaan.
Pas na de tweede wereldoorlog kreeg de gemeente Born een betere aansluiting bij de rest van het land en het omliggende buitenland. Dit gebeurde door de aanleg van de internationale autosnelweg E 9, die de gemeente van noord naar zuid ten oosten van de kernen Born, Buchten en Holtum doorkruist.

4.2 Waterlopen

De geschiedenis van de gemeente Born is nauw verbonden met water, waarmee dan in eerste instantie de rivier de Maas wordt bedoeld. Deze rivier vormt de westgrens van de gemeente en fungeert tevens als grenslijn tussen Nederland en België. De dorpen Grevenbicht, Obbicht en Papenhoven zijn dicht bij de winterbedding van de huidige rivier gelegen en werden derhalve in het verleden, ondanks de aanleg van dijken, nogal eens geteisterd door overstromingen. In Grevenbicht is vooral de overstroming in het jaar 1926 berucht.
Rond 1850 kon men de Maas onder meer oversteken via een voetveer ten zuiden van Grevenbicht. Dit voetveer bestond rond 1935 nog steeds, nu echter in de functie van pontveer. Een nieuw voetveer was inmiddels gelegd ten zuiden van Obbicht.
Behalve de Maas doorstromen nog enkele andere riviertjes en beken de gemeente Born.
Ongeveer parallel aan de Maas stroomt in het westelijke deel van de gemeente van noord naar zuid de Kingbeek, een aftakking van de Maas. De beek stroomt via Papenhoven, Grevenbicht en

Obbicht in zuidelijke richting.
Van noordoost naar zuidwest stroomt de Reidsgraaf of Reidersgraaf door het oostelijk deel van de gemeente. De Reidersgraaf is een aftakking van de Geleenbeek en stroomt langs de westzijde van Holtum, wordt onder het Julianakanaal doorgeleidt en stroomt vervolgens nog een stukje parallel aan dit kanaal.
Langs de oostgrens van de huidige gemeente Born loopt de Geleenbeek.
Op een kaartje van de gemeente Born, rond 1865 vervaardigd, wordt het deel van de Geleenbeek, dat langs de grens van de gemeente Born loopt, Molenbeek genoemd. Eveneens een zijtak van de Geleenbeek is de Venker beek, die oostelijk van de kern Holtum zuidwaarts stroomt. Zuidelijk van Born heet deze beek Honsbeek.

Een belangrijke waterweg is het Julianakanaal, dat de gemeente Born van noord naar zuid in tweeën snijdt.
Het plan voor de aanleg van het Julianakanaal ontstond uit onvrede over de functie van de Maas. Deze rivier vervulde in de tweede helft van de negentiende eeuw haar rol als handels- en vaarroute niet langer naar tevredenheid. Rond 1915 werd dan ook besloten tot aanleg van een lateraal kanaal, het Julianakanaal, dat in 1935 in gebruik werd genomen.
Westelijk van de kern Buchten werd een berghaven aangelegd. Een berghaven is een binnenhaven voor het overwinteren van vaartuigen. De schutsluis, nu de "oude sluis" genaamd, was destijds de diepste sluis van Europa.
Uiteraard bracht de aanleg van het kanaal de bouw van enkele bruggen met zich mee. Noordelijk van de kern Born werd een brug gebouwd. Deze brug verbond de westelijke kernen Grevenbicht, Papenhoven en Obbicht met de oostelijke kernen. Een tweede brug over het kanaal werd ten noorden van Holtum geplaatst. In 1962 werd het Julianakanaal verbreed en werden nieuwe sluizen gebouwd.

Tenslotte dient nog opgemerkt te worden dat de afwatering binnen de gemeente Born op natuurlijke wijze geschiedt. Gezien de frequente overstromingen in het verleden werkt deze niet geheel adequaat.

4.3 Spoorlijnen en tramlijnen

Spoorlijnen bestemd voor het personenvervoer ontbraken in de gemeente Born tussen 1850 en 1940. De dichtstbijzijnde spoorverbinding was de in 1865 voltooide lijn Maastricht-Sittard-Roermond-Venlo, die oostelijk van de gemeente Born de provincie van noord naar zuid doorkruist.
Voor het goederenvervoer werd in de gemeente een spooremplacement aangelegd. Bij de aanleg hiervan, noodzakelijk in verband met de aanleg van het Julianakanaal en de nieuwe rol van Born als vervoer- en industriecentrum, waren voor de bouw van de taluds drie lagen klei van 20 cm. nodig, die ter plaatse uit de toekomstige berghaven gegraven werden. Uiteindelijk resultaat was circa 40 km. smalspoor.

Door het noordelijke deel van de huidige gemeente Born liep gedurende enige tijd een stoomtram ten behoeve van het

personenvervoer.
De tramlijn liep sedert november 1922 vanuit Roermond langs de westzijde van Echt naar Roosteren en vandaar naar Maaseik (België). In 1924 werd deze verbinding vanuit Roosteren verlengd naar Grevenbicht. Later werd de lijn zelfs tot Sittard doorgetrokken.
Vanuit Roosteren liep de stoomtram parallel aan het later aangelegde Julianakanaal via Holtum naar Buchten. In 1937 werd het personenvervoer via deze lijn stop gezet. Al in 1933 werd het pas twee-en-een-half jaar oude baanvak Sittard-Buchten aan het Rijk overgedragen. Hiermee kreeg de N.S. het kolenvervoer naar de overslaghaven Born geheel in handen.
Het tot stand komen van het Julianakanaal had voor de tram tot gevolg dat de lijn bij Roosteren (gemeente Susteren) en bij Born verlegd werd en over het kanaal werd geleid. In 1934 was de ombouw van de tramweg tot lokaalspoorweg voltooid. De steenkolenoverslaghaven was nu gereed en verving de kolenoverslagplaatsen te Maastricht (Boschpoort) en te Maasbracht. De lijn werd aangesloten op het emplacement Sittard.

5. De gemeente Born

5.1 Born

De bewoningsgeschiedenis van de kern Born kent een directe samenhang met de oorspronkelijke naam van het dorp. Die naam luidde "Bron". Tijdens de vroege middeleeuwen lagen de woonplaatsen vaak in een wat lager gelegen deel van de streek, in de nabijheid van een bron of waterloop, of iets hoger aan de dalrand.
Rond 1865 had de toenmalige gemeente Born, bestaande uit de dorpen en gehuchten Born, Buchten, Crathei (het latere Graatheide), Holtum en Klein Holtum, Hoensbroek en Hoogenberg, circa 1600 inwoners. In 1899 was het inwonertal gestegen tot 1670 en in 1909 telde de gemeente 1852 inwoners. Het merendeel van de mensen was, ook in de periode 1850-1940, werkzaam in de landbouw. Daarnaast verdiende men zijn brood in de molens, brouwerijen, winkels en café's. In de periode tussen 1880 en 1914 kwam daar nog een speciaal beroep bij, geboren uit de armoede die in dat tijdvak in Limburg heerste. Deze groepering bestond uit de zogenaamde "brikkenbakkers". Deze arbeiders, die behalve uit Born ook uit Elsloo, Stein en omgeving kwamen, waren befaamd om hun bedrevenheid in het fabriceren van stenen volgens het veldbrandprocédé. Werkgevers in Duitsland, waar een enorme vraag was naar "brikkenbekkers", wierven arbeidskrachten in Limburg.
De aanleg van het Julianakanaal bracht in de jaren 1930 werkgelegenheid met zich mee. Een groot aantal boeren verdiende een centje bij door mee te werken aan de bouw van het kanaal. De aanwezigheid van de arbeiders had bovendien een positieve invloed op de inkomsten van winkel- en caféhouders. Na de voltooiing van het kanaal was er werk in de overslaghaven.
De omwenteling van agrarische naar industriële kern vond voor Born pas plaats na 1945. Doorbraak was de vestiging van automobielfabriek D.A.F. thans VOLVO vlak bij de E 9 Amsterdam-Maastricht in het jaar 1968.

Wat betreft de structuur van de kern Born kan de volgende ontwikkeling gesignaleerd worden. Het oorspronkelijke, oude dorpscentrum bestond uit niet veel meer dan het kasteel en enkele gebouwen, het geheel ommuurd en omgracht. Rond 1850 was de kern al buiten de ommuring gegroeid. Bebouwing was ontstaan rond de kerk, die westelijk van het kasteel lag, langs de wegen tussen de oude kern en de kerk, langs een drietal wegen in zuid-oostelijke richting en langs een weg in noordoostelijke richting. De bebouwing langs deze weg was uitgegroeid tot een gehucht met de naam Hoensbroek.
In de periode tussen 1850 en 1940 waren de veranderingen in de structuur van de kern Born relatief gering. Wegenpatroon en bebouwing, zoals die rond 1850 aangetroffen werden, waren rond 1935 nog vrijwel onveranderd aanwezig. Wel kan een verdichting van de bebouwing binnen de bestaande structuur geconstateerd worden. Deze verdichting had voornamelijk plaatsgevonden langs de wegen rond de kerk, langs de weg die op de kaart van circa 1865 nog aangeduid werd als lopend naar het gehucht Hoensbroek en langs de weg die de zuidelijke afsluiting van de kern Born vormde. Bovendien had een geringe toename van de bebouwing

langs de weg Born-Obbicht plaatsgevonden.

5.2 Buchten

Ook de kern Buchten groeide als nederzetting in de buurt van een waterloop, in dit geval de Reidsgraaf of Reidersgraaf. De oorspronkelijke naam van de kern, waarschijnlijk niet gelegen op de plaats van de huidige kern, was Bittinum, Butinus of Bugdinum.
Evenals de overige kernen binnen de huidige gemeente Born is Buchten een dorp met van oudsher een overwegend agrarisch karakter. Tot circa 1940 is dit karakter grotendeels gehandhaafd. Na 1945 pikte Buchten, net als Born, zijn graantje mee van de industriële ontwikkelingen binnen de gemeente.

Rond 1850 bestond de kern Buchten hoofdzakelijk uit één straat, de Dorpsstraat. Van zuid naar noord ontwikkelde deze straat zich lintvormig tussen de Maas en de Geleenbeek. Bebouwing bevond zich aan beide zijden van de straat. Aan het zuidelijke uiteinde van de weg liep een zijweg, die naar een bosgebied voerde. Aan de noordzijde van de Dorpsstraat bevonden zich enkele zijweggetjes met daarlangs bebouwing. In de periode 1850-1940 veranderde de structuur van Buchten niet wezenlijk. De toename van de bebouwing was gering. Langs de Dorpsstraat vond enige verdichting plaats. Enige toename van de bebouwing kon geconstateerd worden langs de weg, die aan de oostzijde parallel aan de Dorpsstraat liep.
Het gehucht Klein Holtum, op een kaartje uit circa 1865 gelegen ten zuidoosten van Buchten en bestaande uit lintbebouwing langs de weg van Buchten naar Born, wordt op de topografische kaart van 1935 niet meer aangegeven.

5.3 Holtum

De kern Holtum is één van de vroeg-middeleeuwse nederzettingen aan de Geleenbeek met, evenals de eerder genoemde kernen, vanouds een overwegend agrarisch karakter. Rond 1900 werd in Holtum een siroopstokerij gevestigd. Boeren uit de verre omgeving lieten hier hun fruit, voornamelijk appels en peren, verwerken. Daarnaast zorgden, zoals gebruikelijk, horeca- en handelsactiviteiten voor de inkomsten van een aantal mensen in het dorp.
Na 1945 vond de, inmiddels bekende, omwenteling in de richting van meer industriële activiteiten plaats.

Rond 1850 bestond de kleine kern Holtum uit bebouwing langs vier wegen en hun zijstraten die, ongeveer in de vorm van een vierkant, rond de kerk ontstaan waren. Daarnaast was er enige vrijstaande bebouwing in noord-oostelijke richting naar de Molenbeek toe.
In de jaren tussen 1850 en 1940 waren de veranderingen in de structuur van Holtum en de toename van de bebouwing zeer gering. Langs de reeds bestaande wegen rond de kerk, bij Huis Holtum en in de richting van de kern Buchten vond een verdichting van de bebouwing plaats. De betere bereikbaarheid van Holtum via de tram, die westelijk van het dorp richting Buchten liep, had blijkbaar nauwelijks gevolgen voor de bebouwing en de structuur van de kern.

De in het voorafgaande besproken kernen Born, Buchten en Holtum maakten rond 1850 deel uit van de gemeente Born. Het gebied, dat destijds binnen de grenzen van deze gemeente viel, komt ongeveer overeen met het oostelijk deel van de huidige gemeente Born.

De kern Illikhoven maakte in de periode 1850-1940 eveneens deel uit van de gemeente Born. Nu is Illikhoven echter onderdeel van de gemeente Susteren. Het dorp zal dan ook in de desbetreffende gemeentebeschrijving aan de orde komen.

5.4 Grevenbicht

De kern Grevenbicht ontstond tijdens de vroege middeleeuwen als nederzetting in het Maasdal, gelegen op de oeverwal van de Maas. De bewoners van Grevenbicht en omgeving verdienden hun brood voornamelijk in de landbouw. Een belangrijke rol was weggelegd voor de veehouderij. De weilanden lagen immers in de directe omgeving, langs de Maasoevers.
Daarnaast waren in de tweede helft van de negentiende eeuw in Grevenbicht een brouwerij en een siroopstokerij gevestigd. Deze laatste verhuisde rond 1900 naar Holtum.
De langgerekte vorm van Grevenbicht, zoals die nog duidelijk herkenbaar is op kaartmateriaal uit de periode rond 1850, was een gevolg van de ligging van de nederzetting op de grens tussen het lage gebied langs de Maas en het hoger gelegen bouwland.
Bebouwing was, rond 1850, vooral aan te treffen langs de weg die vanaf de dijk langs de Maas in oostelijke richting naar de kernen Born en Buchten liep. Daarnaast was nog enige bebouwing langs de zijstraten van de hoofdweg en langs de weg in zuidelijke richting naar Obbicht ontstaan. Binnen de kern Grevenbicht werden de buurten "Op het Hof", "Aan den Eikenboom" en "Aan de Kapel" onderscheiden.
Enigszins ten zuiden van de dorpskern lag, aldus de topografische kaart rond 1935, een Joodse begraafplaats. Daarnaast bevatte het dorp een hervormd kerkje. De kleine hervormde gemeenschap heeft in deze kern een zeer lange traditie.
Noordelijk van Grevenbicht lag rond 1850 het gehucht Opstay, eveneens een lineaire nederzetting op de grens tussen laag en hoger gelegen land. Opstay bestond uit lintbebouwing langs één weg en langs de dijk bij de Maas.
In de uiterste noordpunt van de toenmalige gemeente Grevenbicht lag Daniëls Weert, bestaande uit slechts drie panden, zeer dicht bij de Maasoever gelegen.

De kern Grevenbicht maakte in de periode 1850-1940 slechts geringe ontwikkelingen door. De structuur van de oude dorpskern en de daarbinnen gelegen bebouwing bleef vrijwel ongewijzigd bestaan.
Toename van de bebouwing kan worden geconstateerd langs de weg die de kernen Grevenbicht en Papenhoven met elkaar verbindt. Daarnaast werd de oude dorpskern aan de zuidzijde dichter bebouwd en ontstond nieuwe bebouwing langs de weg Grevenbicht-Obbicht.

In het gehucht Opstay hadden qua structuur en bebouwing rond 1935 geen wijzigingen plaatsgevonden. De naam "Opstay" was echter inmiddels van de kaart verdwenen en het gehucht was opgegaan in de kern Grevenbicht. De drie panden, die samen Daniëls Weert vormden, bestonden rond 1935 nog steeds.

De kernen Grevenbicht, Opstay en Daniëls Weert maakten rond 1850 deel uit van de gemeente Grevenbicht. Deze gemeente telde destijds ongeveer 1.075 inwoners.

5.5 Obbicht

De lotgevallen van de kern Obbicht, vroeg-middeleeuwse nederzetting, nu ingeklemd tussen Maas en Julianakanaal, waren in het verleden afhankelijk van het gedrag van de Maas. Het oude Obbicht, toen nog "Bicht" genaamd, bevond zich in de bedding van deze rivier. In 1673 ging het dorp bij een overstroming totaal verloren. Een nieuwe kern ontstond in het zogenaamde Overbeek. In 1825 werd Obbicht echter opnieuw verwoest, dit maal door een in de papiermolen ontstane brand. Het dorp werd wederom opgebouwd.
Met uitzondering van enige handels- en horeca-activiteiten en de papiermolen, was Obbicht van oudsher een agrarische gemeenschap.
Rond 1850 telde de toenmalige gemeente Obbicht-Papenhoven circa 675 inwoners.
In 1899 bedroeg het inwonertal 779. Deze gemeente bestond uit de kernen Obbicht, Papenhoven en Nattenhoven. In 1909 was het inwonertal gegroeid tot 931.

De kern Obbicht bestond rond 1850 slechts uit enige lintbebouwing langs een weg die vanaf de dijk langs de Maas in zuidoostelijke richting liep. Het kasteel lag ten zuiden van Obbicht, geïsoleerd ten opzichte van de kern.
In de periode 1850-1940 maakte Obbicht een geringe groei door. De structuur van de oude kern bleef vrijwel ongewijzigd bestaan. De bebouwing nam toe langs de weg die vanaf de dijk in oostelijke richting naar de weg Grevenbicht-Obbicht voerde. Deze weg vormde tevens de noordelijke begrenzing van de kern. Meer bebouwing was eveneens ontstaan langs de weg die, vrijwel parallel aan de Maas, tussen deze rivier en de oude dorpskern liep en langs de weg vanuit Obbicht in zuidelijke richting naar Berg. De geïsoleerde ligging van het kasteel bleef gehandhaafd.
De kern Papenhoven, ofschoon gelegen in de directe omgeving van Grevenbicht, maakte rond 1850 deel uit van de gemeente Obbicht-Papenhoven.
Evenals Grevenbicht, ontstond de vroeg-middeleeuwse kern Papenhoven als lineaire nederzetting op de grens van een laag gebied langs de Maasoever en het hoger gelegen bouwland. Deze lineaire structuur was rond 1850 geheel bewaard gebleven. Het dorp bestond uit bebouwing langs een parallel aan de Maas, van noord naar zuid lopende weg. De kerk was gebouwd bij het zuidelijke uiteinde van de bebouwing langs deze weg.
De topografische kaart uit 1935 toont dat de oude structuur van Papenhoven vrijwel ongewijzigd bewaard was gebleven. Wel was de kern inmiddels vastgegroeid aan het dorp Grevenbicht.

Enige aandacht dient te worden geschonken aan de gemeente Born na 1945. Juist na het einde van de tweede wereldoorlog onderging deze gemeente, waarin de periode 1850-1940 zonder al te veel opmerkelijke feiten voorbij ging, de meest interessante ontwikkelingen. Startpunt hiervoor was ongetwijfeld de voltooiing van het Julianakanaal in het jaar 1935. De aanleg van deze vaarroute en, in samenhang daarmee, de haven en het spooremplacement speelde een doorslaggevende rol in de uiteindelijke verandering van de economische en sociale structuur. Born veranderde van een overwegend agrarische in een geïndustrialiseerde gemeente. Deze omwenteling bleef niet zonder gevolgen voor de inrichting van de ruimte. Verscheidene kernen ondergingen aanzienlijke uitbreidingen. De tot dan toe nog niet bebouwde ruimte werd deels in gebruik genomen als industrieterrein of kreeg een andere, nieuwe, functie.

6. Conclusies

6.1 Naar aanleiding van het verrichtte veldwerk in de gemeente Born dienen de volgende opmerkingen de gemeentebeschrijving af te ronden.
Binnen de gemeente Born kan in de periode 1850-1940 slechts sprake zijn van lineaire ontwikkelingen en invullingen binnen de bestaande structuren. Het aangeven van de stedebouwkundige typologie is derhalve niet relevant.

6.2 Wat betreft de kern Born kan opgemerkt worden dat de aanleg van het Julianakanaal en de daarmee samenhangende infrastructurele elementen slechts weinig invloed lijken te hebben gehad op de kern Born, zoals die heden ten dage wordt aangetroffen. Opmerkelijke structuren in de vorm van woninggroepen of gevelwanden werden niet aangetroffen. Individuele objecten, met name uit de jaren 1930 bevinden zich, overwegend als invullingen tussen oudere panden, voornamelijk in de Kerkstraat, Bronstraat, Kapelweg en Molenstraat.
De objecten werden gebouwd naar ontwerpen van diverse architecten. Er kan geen sprake zijn van een overheersende invloed van één bepaalde architect op het aanzien van het dorp.
Ook voor de kern Grevenbicht-Papenhoven geldt dat nieuwe bebouwing in de periode 1850-1940, voor zover die op dit moment nog wordt aangetroffen, voornamelijk heeft plaatsgevonden in de vorm van invullingen binnen de oude structuur. De betreffende objecten zijn aan te treffen in de Houtstraat, Raadhuisstraat, Boulevard en Oude Kerkstraat. Deze namen zijn gegeven aan twee haaks op elkaar staande wegen. Daarnaast zijn panden uit de periode 1850-1940 gesitueerd langs de straten die zojuist genoemde wegen met elkaar verbinden.
Enige aandacht dient eveneens besteed te worden aan de Heilig Kruisstraat, waar zowel een Joods kerkhof als een protestantse kerk met pastorie worden aangetroffen.

De Obbichtse objecten, waaraan in het kader van de inventarisatie aandacht is besteed bevinden zich in de vorm van invullingen langs de twee elkaar kruisende wegen, die vanouds de kern Obbicht vormden. De wegen dragen de namen Kempenweg, Markt, Brugstraat, Ecrevissestraat en Bornerweg.

In de kern Buchten hadden vernieuwingen in de periode 1850-1940 eveneens de vorm van invullingen binnen de bestaande structuur. Deze objecten, voornamelijk uit de jaren dertig, werden aangetroffen langs de Dorpstraat, de Oude Baan en de Keerweg.

Bebouwing uit de periode 1850-1940 komt in de kern Holtum slechts op geringe schaal voor en heeft een overwegend agrarisch karakter.

De kern Schipperskerk is ontstaan als nederzetting bij de berghaven. De gehele bebouwing bestaat uit panden, die stammen uit de periode na 1945.

Tenslotte kan opgemerkt worden dat het aantal panden en structuren, dat een directe samenhang vertoont met het Julianakanaal, gering is. Feitelijk is deze categorie objecten

binnen de gemeente Born beperkt gebleven tot een sluis, enkele bruggen en sluiswachterswoningen.
Concluderend kan worden gesteld, dat de kernen Obbicht, Holtum en Grevenbicht-Papenhoven hun agrarische karakter grotendeels behouden hebben. Wat betreft de dorpen Born en Buchten is dit in mindere mate het geval.
De bouwstijlen, die gehanteerd zijn tijdens de periode 1850-1940, zijn doorgaans traditioneel.

Literatuurlijst

1. Born, een koninklijk domein met een boeiend verleden, Beek, 1978
2. R. Dijksterhuis, Spoorwegtracering en stedebouw in Nederland. Historische analyse van een wisselwerking. De eerste eeuw 1840-1940, Delft 1984
3. Handboek der Geografie van Nederland, Deel VI, Zwolle 1959
4. J. Kuyper, Gemeente-atlas van Limburg, Maasbree 1981
5. W.J.M. Leideritz, "De stoomtrams van Noord-Brabant en Limburg" in Trams en Tramlijnen, Rotterdam 1972.
6. Lijst van Nederlandse gemeenten, 's-Gravenhage 1988
7. Dr. G.C.P. Linssen, Verandering en verschuiving. Industriële ontwikkeling naar bedrijfstak in Midden- en Noord-Limburg 1839-1914, Tilburg, 1969
8. Ph. van der Maelen, Dictionnaire Géographique du Limbourg, Assen 1978
9. Drs. J.F.R Philips, Drs. J.C.G.M. Jansen, Drs. Th.J.A.H. Claessens, Geschiedenis van de landbouw in Limburg 1750-1914, Assen 1965
10. J. Renes, De geschiedenis van het Zuid-Limburgse cultuurlandschap, Assen/Maastricht 1988
11. Drs. A. Steegh, Kleine monumenten atlas van Nederland, Zutphen 1976
12. Streekplan Zuid-Limburg, 3 dln. (s.l. 1978)
13. M.F.C. Tholen, Grevenbicht in oude ansichten, Zaltbommel 1972

Kaartmateriaal

1. Kaarten uit J. Kuyper, Gemeente-atlas van Limburg
   - Born ca. 1865 1:37.500
   - Grevenbicht 1867 1:25.000
   - Obbicht-Papenhoven ca. 1865 1:37.500

2. Topografische kaart nr. 752 Susteren 1935
   1:25.000
   Topografische kaart nr. 755 Sittard 1935
   1:25.000

3. Kaart gemeente Born 1982
   1:10.000

4. Kaart provincie Limburg, regio Midden-Limburg 1982
   1:50.000

Lijst van bij de gemeentebeschrijving gevoegde afbeeldingen

I	De huidige gemeente Born
II	De gemeente Born rond 1865
III	De gemeente Obbicht-Papenhoven rond 1865
IV	De gemeente Grevenbicht rond 1865
V,VI	De gemeente Born rond 1935
VII,VIII	Tranchotkaart gemeente Born

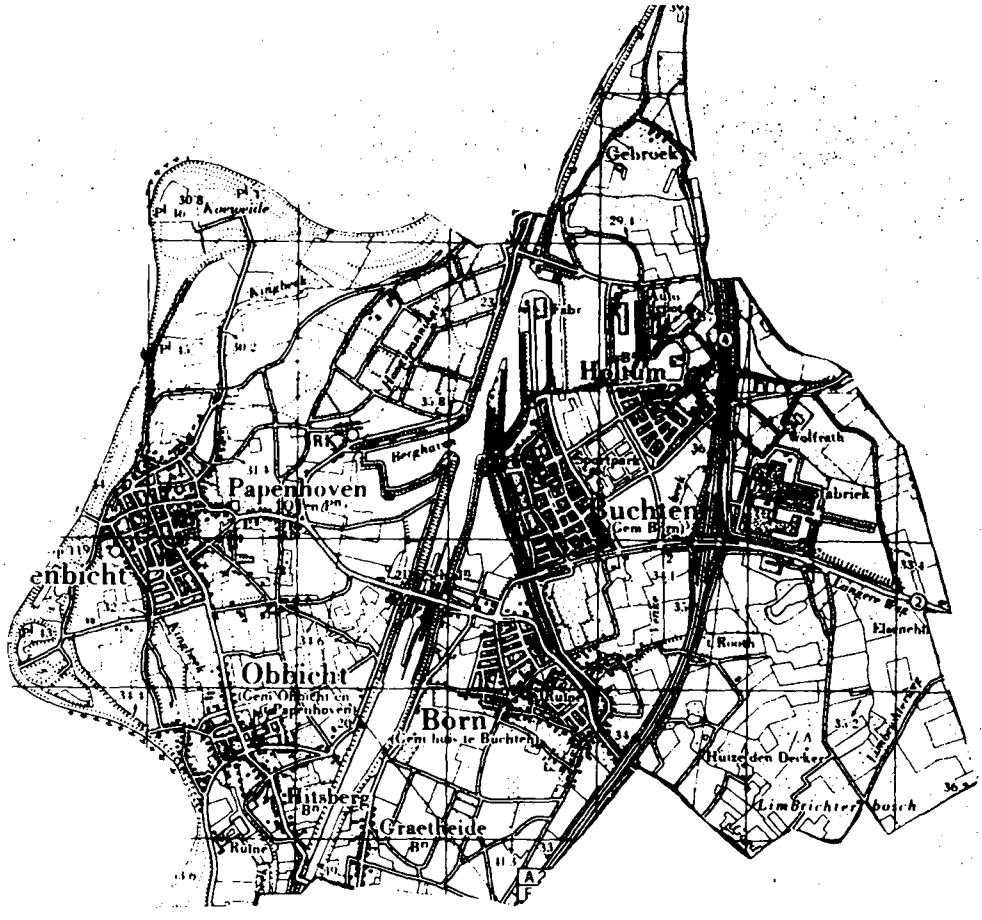
Gebroek
Papenhoven
Obbicht
Born
Graetheide
Wolfrath
Fabriek
Elsenecht
Huizeden Decker
Limbrichter bosch

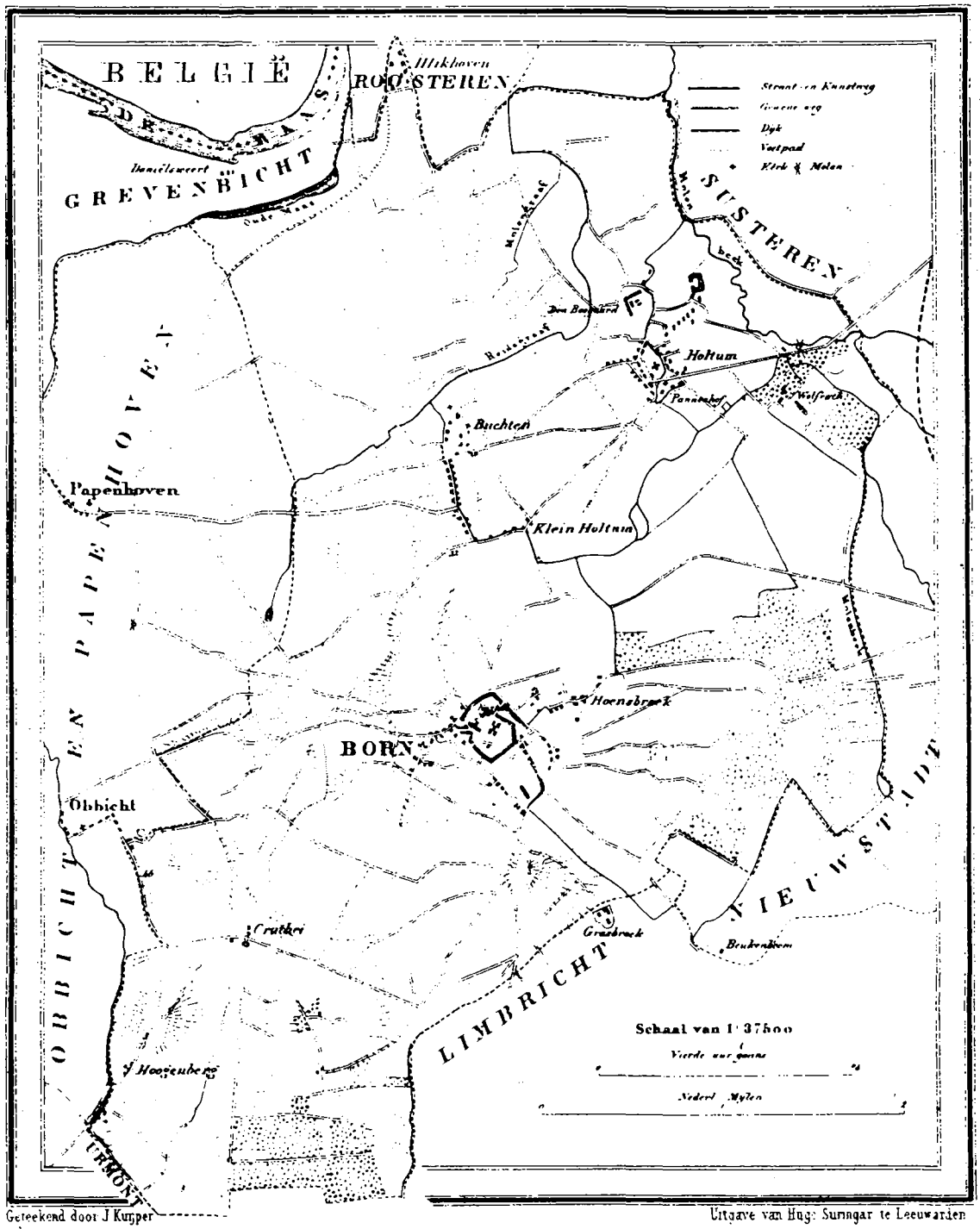

Geteekend door J. Kuyper

Uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden

1546 Bunders, 1600 Inwoners

PROVINCIE LIMBURG. GEMEENTE OBBICHT EN PAPENHOVEN.

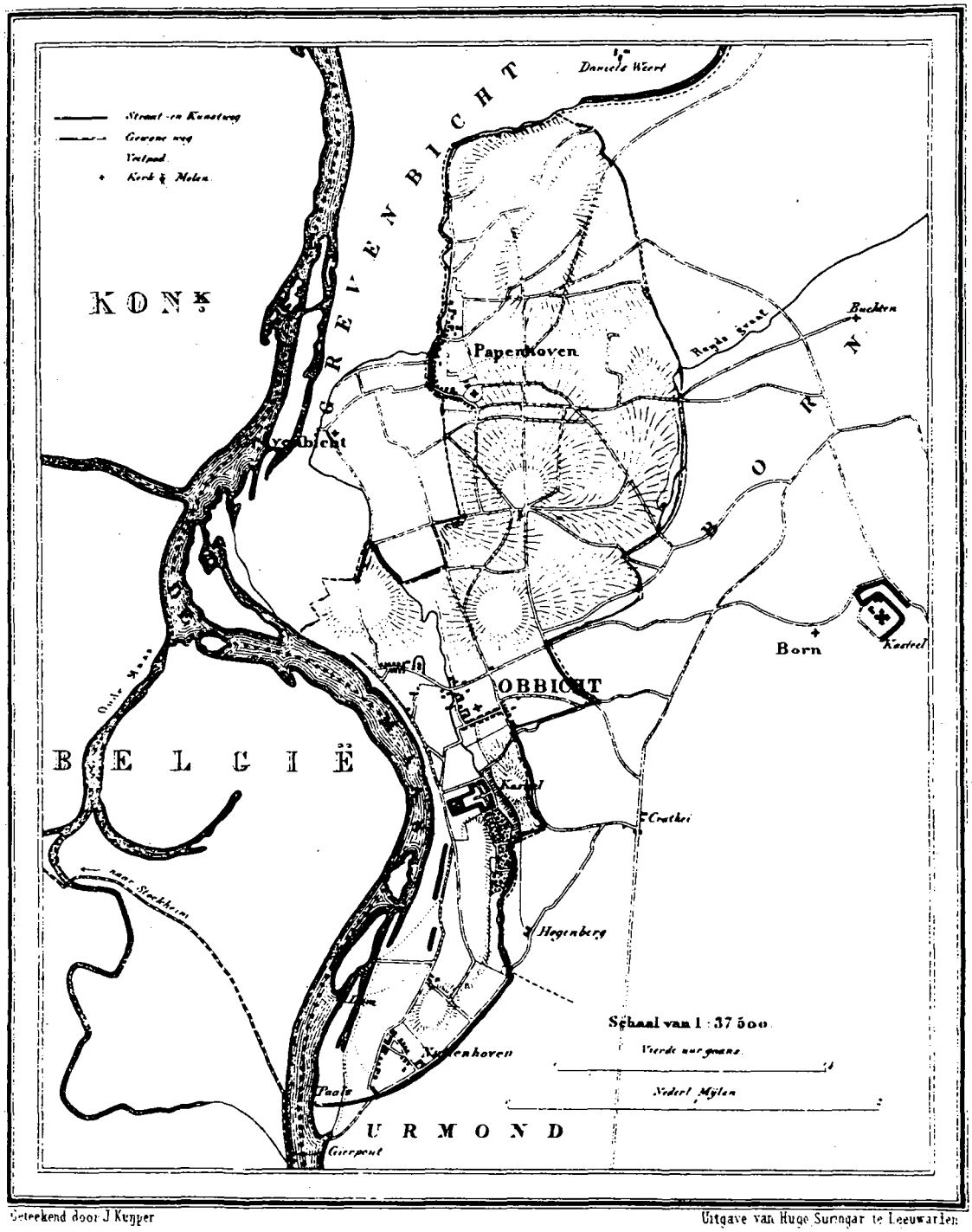

Geteekend door J. Kuyper Uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden

484 Bunders. 675 Inwoners.

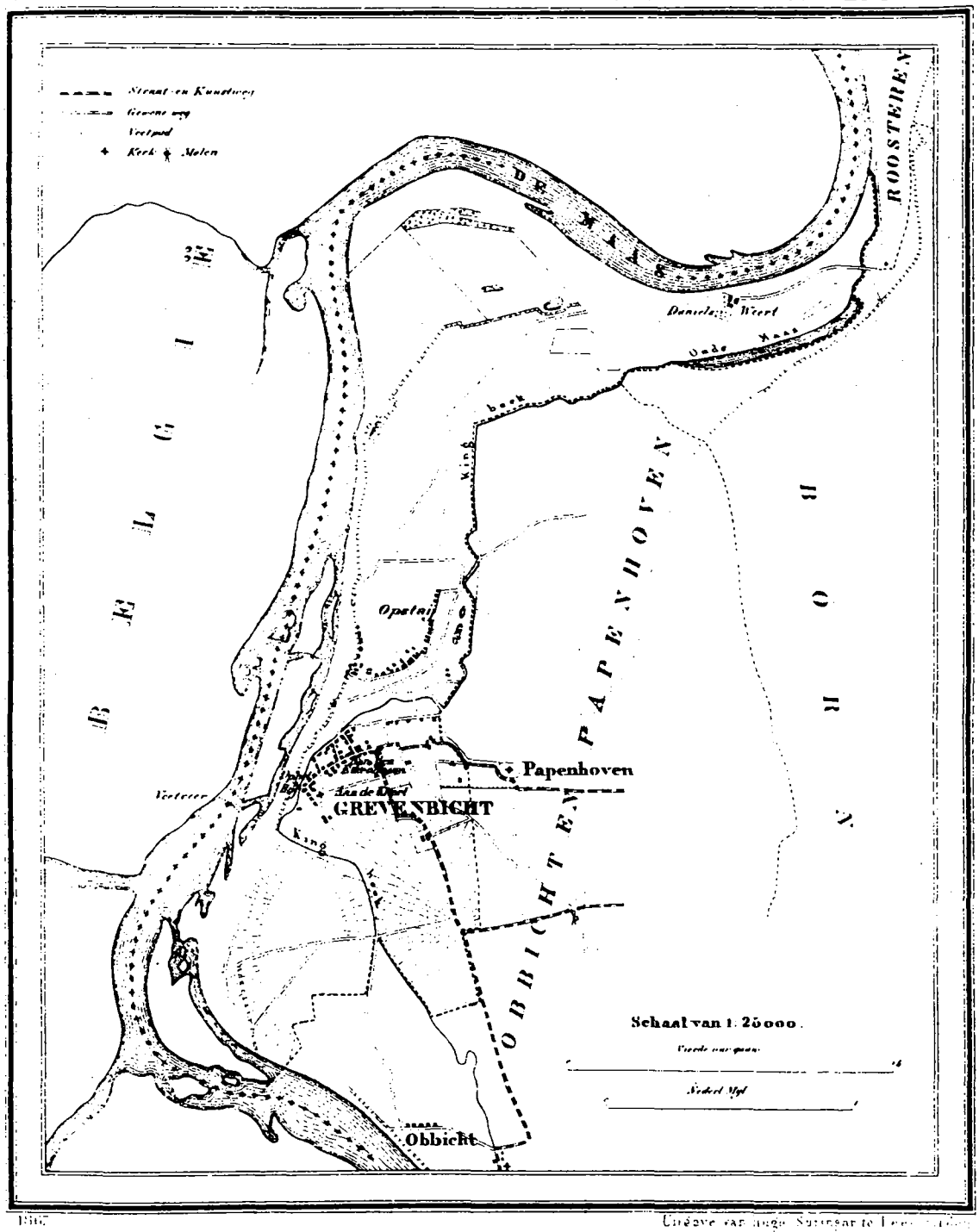

1867 Lithoge van Jacob Spronck te Luik

419 Bunders. 1075 Inwoners.

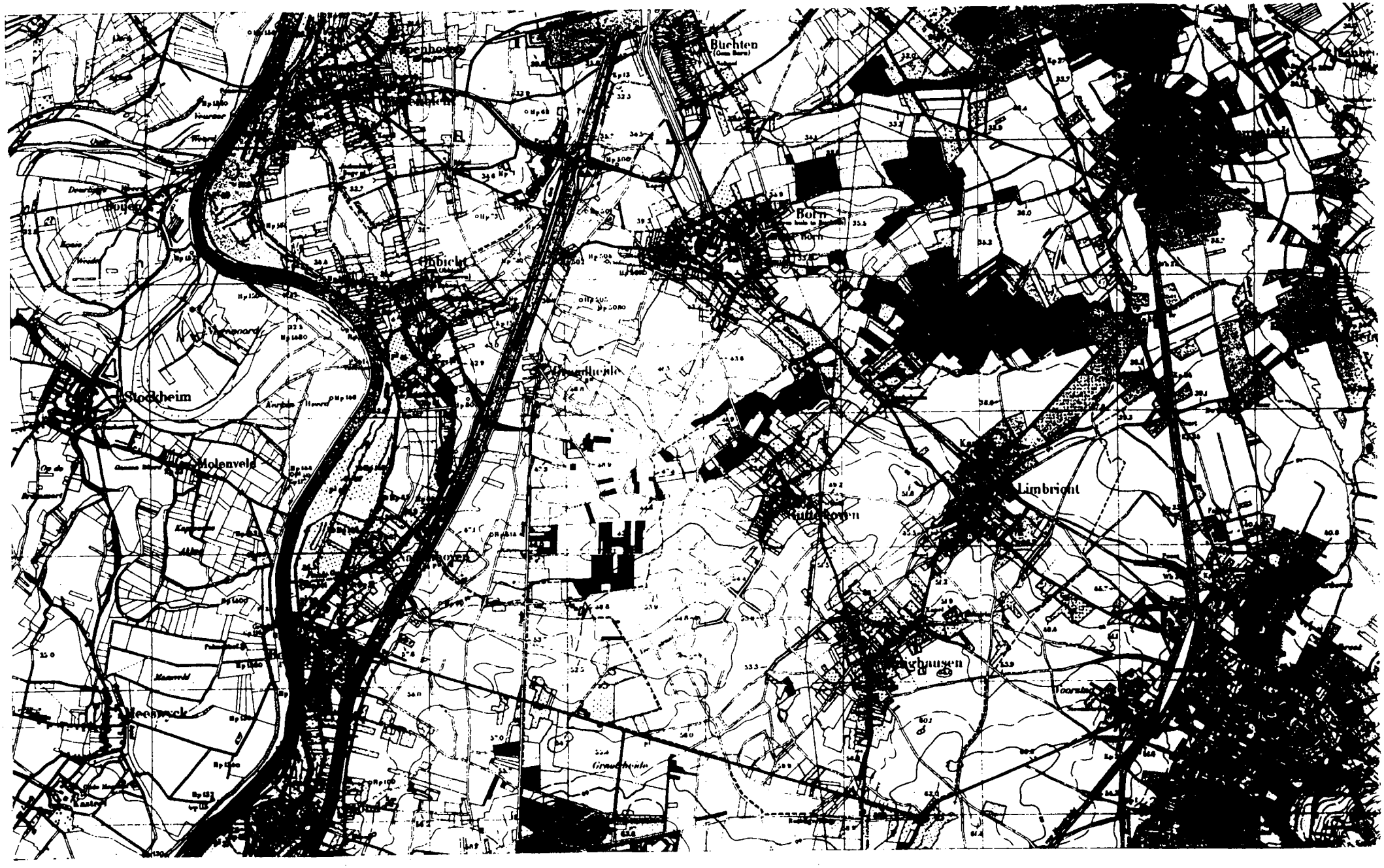
Buchten
Born
Stockheim
Molenveld
Limbricht
Ruttesomen

Maeseyck
Alden-Eijck
MAAS
Schilberg
Opoven
Gebroek
Geverend
Kanaal
Ouw Boosteren
Boorren
Heide
Bakenhoven
Tisseveert
Illikhoven
Gelmeck
Borg
Gemeente
Eelen
Ophoven
Hohem
Het Eind
St Jacob
Hoosebroek
Ik Kamp
Ouwe Heij
Meerheerd

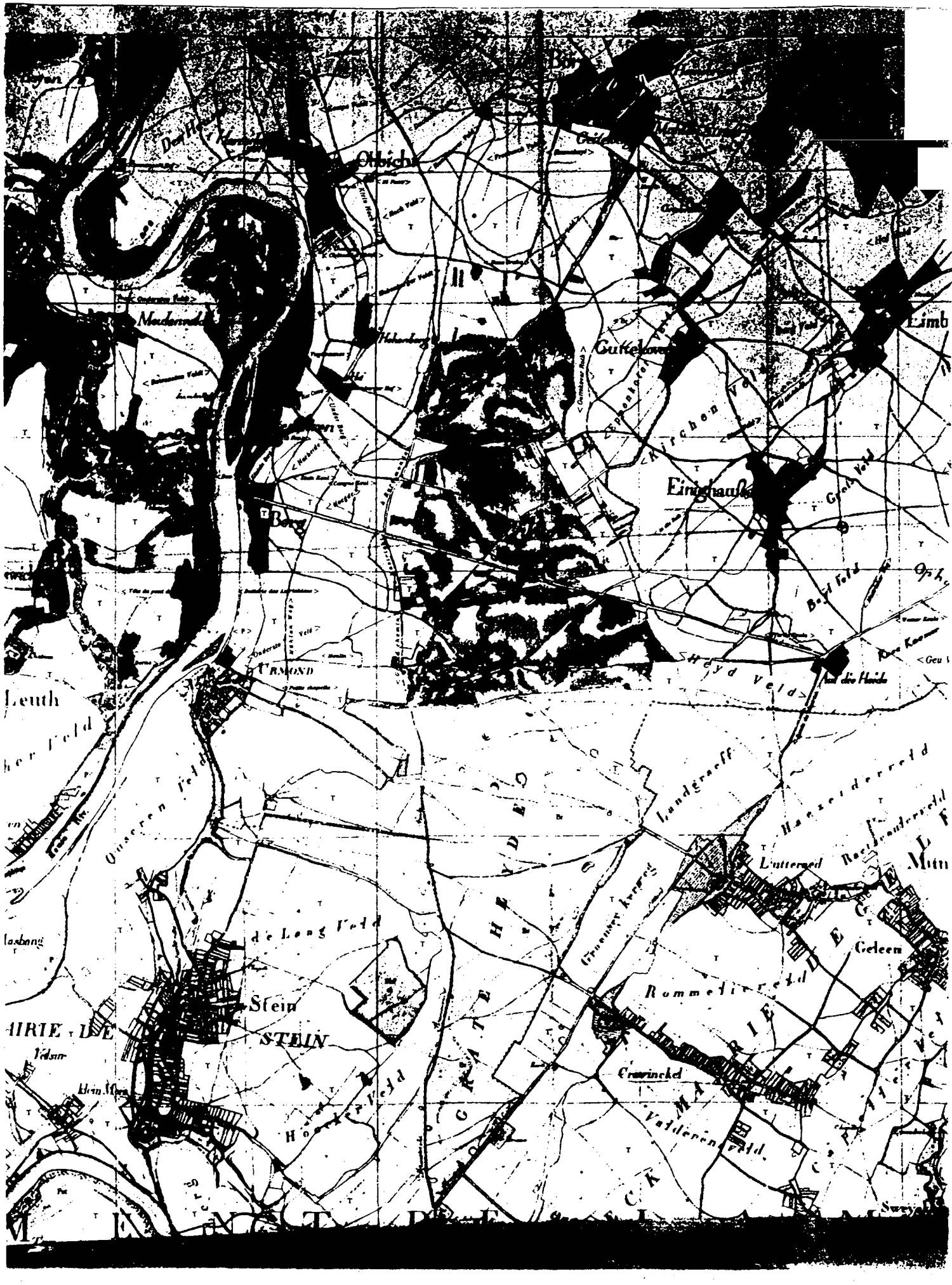
Olbicht
Meudonnek
Helenberg
Guttelon
Kirchen Veld
Einighausen
Berg
Groot Veld
Bos Veld
Heyd Veld
Op de Heide
URMOND
Leuth
Onseren Veld
Landgraeff
Lutterveld
Geleen
de Long Veld
Stein
STEIN
Rommelt veld
Crawinckel
Valderen veld
Hoogt Veld

Oldenzaal
Borenderleaker-veld
Genoe
Osterbergs-veld
Hochbend
Aldenzyck
Leaker-veld
Asterberg
Mittelbeck
Echt
Körckveld
Mittel-veld
Echter Capell
Gebroek
Hammer-veld
Dordelheim
Hafer der veld
Nieperbusch
Dieterbroek
Leimveld
Horsterveld
Owereyeuden
Lepass
Schweyeuden
Kreuklerstraat
Langenacker
Kees-veld
Leimhout
Kanins berg
Steckerheide
Schlecker Hecberg
Deuren
Leilder Feld
Kerken-veld
Haas-veld
Brouck Band
Lende Batten
Lend-veld
Pisseem
Middel Feldgen
Heyerhaus
Heckberg
Minster-veld
Feurth
Kore
Breid-Brouch
Schmaelbrouch
Gebroek
Susteren
Osland Feld
Irmele Feld
Horen
Beus Mühlen
Holtumer-Rider Feld
Rider Veld
Berkeler Feld
Holtum
Janbruchbeekerve
Nieuwstadt
Vichweid
Bosch Veldt